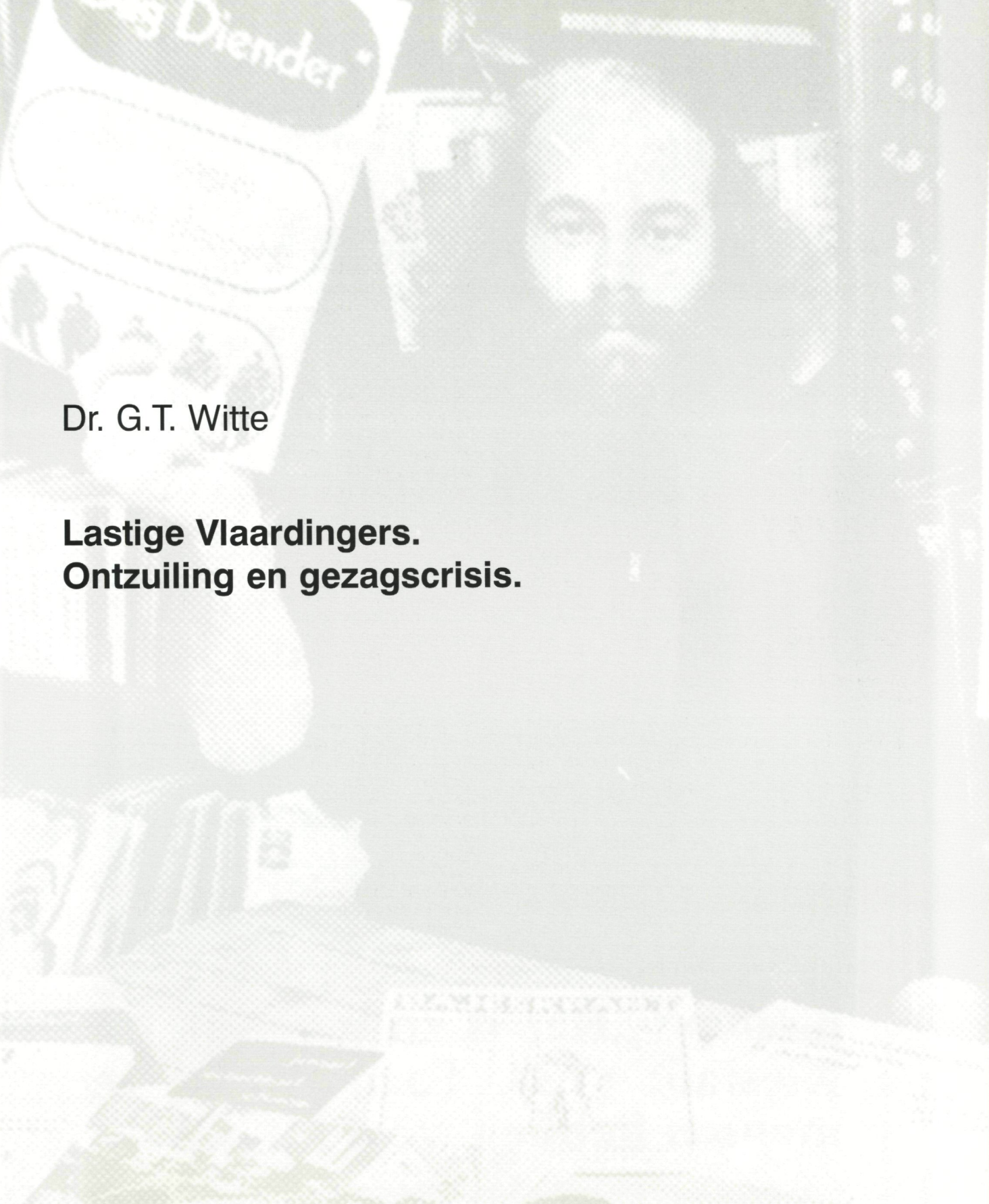

Dr. G.T. Witte

**Lastige Vlaardingers.
Ontzuiling en gezagscrisis.**

Inleiding

Op 26 maart 1975 nam burgemeester mr. J. Heusdens met een toespraak officieel afscheid van de gemeenteraad. Vlaardings 'eerste burger' kon tevreden terugblikken op het naoorlogse verleden van zijn stad. Gedurende Heusdens' lange ambtsperiode had Vlaardingen een ongekennde expansie doorgemaakt qua inwonersaantal, woningbouw en industrialisering. Kortom, de overgang van een vissersstadje naar een modern ambitieuze stad met een gezonde financiële basis.

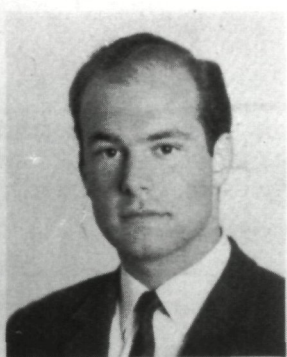

Candidaat voor de gemeenteraad

Gerard W. Schut

Dirk de Dordelaan 167

Vlaardingen Tel.: 34 20 40

Maar het tij leek rond 1975 te keren. Daalde in 1957 de werkloosheid nog tot 0,2%. Eind januari 1975 zat 1,9% van de totale beroepsbevolking in Vlaardingen zonder werk. In zijn afscheidsrede noemde Heusdens nadrukkelijk een verschijnsel waarover hij zich meer zorgen maakte: het einde van de rustige lokale politiek. De politieke verhoudingen waren sterk gepolariseerd daar was zijns inziens het programcollege ondermeer debet aan. Met heimwee dacht de vertrekkende burgemeester terug aan het grote saamhorigheidsgevoel van de jaren '40 en '50, toen men schouder aan schouder met succes werkte aan de uitbouw en bloei van de stad. Hij waarschuwde de gemeenteraad, dat Vlaardingen voor uitzonderlijke moeilijkheden kwam te staan, wanneer de bestuurders vanuit een verdeeld politiek huis bleven opereren. Daarom riep Heusdens zijn toehoorders op de gelederen weer te sluiten, "zoals in het verleden geschiedde en wel in het belang van de stad en haar gehele burgerij. Wat toen kon, moet ook vandaag kunnen".¹

De polarisatie van de politiek was geen uniek Vlaardings verschijnsel. Ook in de landelijke politiek verscherpten eind jaren '60 begin jaren '70 de verhoudingen. Het was afgelopen met de gepraktizeerde gedachte van harmonie. De naoorlogse mentaliteit van de schouders eronder, ten behoeve van de economische wederopbouw van Nederland, verdween. De burgers waren tot dan toe over het algemeen volgzaam en passief geweest. Zij hadden netjes in hun katholieke, protestant-christelijke of socialistische zuil geleefd. Het verzuilde bestel begon echter in de jaren '60 te wankelen.

De sociale harmonie in de eerste twee decennia na de oorlog hield tevens in dat de belangrijkste beslissingen door een politieke elite werden genomen. Deze kleine groep besluitvormers legde vaak een ouderwetse regentenmentaliteit aan de dag. Vooral jongeren begonnen zich hieraan te storen. Het verzet startte eigenlijk al eind jaren '50 met de nozems, maar werd na 1960 krachtiger voortgezet door een generatie jongeren die het bestaande gezag bewust wilde provoceren en belachelijk maken. Het protest was aanvankelijk vrij onschuldig, maar geleidelijk maakten de ludieke acties en happenings plaats voor meer radicalere optredens als bezettingen en demonstraties. Democratisering, inspraak en medezeggenschap werd de leuze.

De polarisatie van de politieke en maatschappelijke verhoudingen is, zoals uit de toespraak van burgemeester Heusdens blijkt, niet geheel aan Vlaardingen voorbij gegaan. De vraag is echter in welke mate het verschijnsel hier optrad en hoe hevig het protest van de jongeren in Vlaardingen was? Op wat voor manier gaven zij uiting aan hun ongenoegen? Welke verklaringen kunnen we geven voor de polarisatie in Vlaardingen? Om op deze vragen zinvol antwoord te geven moeten we de ontwikkelingen in breder kader plaatsen. Niet alleen zijn de landelijke ontwikkelingen van invloed geweest, maar ook de politiek-economische en sociaal-culturele voortgang van Vlaardingen zelf. Daarom zal eerst worden stilgestaan bij de groei en industrialisering, alsmede de verzuiling, om daarna de ontzuiling, de jongeren - de lastige Vlaardingers? - en de polarisatie aan de orde te stellen.

Industrialisering en verzuiling

In 1946 bogen de net gekozen bestuurders zich over het vraagstuk van de toekomst van Vlaardingen. Er waren

knelpunten genoeg om op te lossen. De stad liep, industrieel gezien, achter ten opzichte van andere steden. Vlaardingen was te veel een oude vissersstad gebleven. Het stadscentrum lag geïsoleerd van de nieuwere woonwijken en getuigde bovendien niet van een moderne voorzieningsfunctie. De tijd leek rijp voor veranderingen.

Immers vanaf 1947 werden de raffinaderijen van de Bataafsche Petroleum Maatschappij (SHELL) en van CALTEX flink uitgebreid. Dit betekende niet alleen meer werk, maar ook een grotere vraag naar woningen voor de huisvesting van de aan te trekken werknemers. Aangezien in het toenmalige Hoogvliet geen mogelijkheden waren voor snelle bouw van woningen had het gemeentebestuur van Rotterdam zich gewend tot Vlaardingen met het dringende verzoek tot medewerking. Het college liet deze kans niet glippen en stelde in 1947 een 10-jarenplan op, dat in november door de gemeenteraad werd aanvaard. Het plan behelsde de bouw van zo'n 6750 woningen, de sanering van de binnenstad en het aantrekken van nieuwe bedrijven. In de planning ging men uit van de gedachte dat binnen 25 jaar de populatie zou groeien tot om en nabij de 100.000. Voor de realisering van de plannen werd gekozen voor een samenwerking met Maassluis en Maasland. Daartoe werd een gemeenschappelijk structuurplan gemaakt voor het grondgebied van de drie gemeenten. Vlaardingen koos doelbewust voor boven-gemeentelijke samenwerking in het Waterweggebied, omdat, zoals burgemeester Heusdens het formuleerde, het stadsbestuur "geen nut (zag) in het vormen van egelstellingen, van waaruit iedere gemeente voor zichzelf tracht te zorgen, met de kans dat de burger tussen kaai en schip valt. Beter leek het de zaken in groter verband te bezien".²

Dat deze strategie voor Vlaardingen succesvol was bleek tien jaar later. In 1957 legde het college verantwoording af. In de nota Prognoses en Realiteit werd geconstateerd dat veel van de in 1947 vastgelegde doeleinden waren gerealiseerd. Er waren 6720 huizen gebouwd. Het openstellen van de gemeente voor het bedrijfsleven had geleid tot de vestiging van Cincinnati machinefabriek en het Unilever Research Laboratorium, alsmede de uitbreiding van machinefabriek en scheepswerf Havenbedrijf Vlaardingen-Oost, superfosfaatfabriek ENCK, tankopslag Nieuwe Matex en de Sunlight zeepfabrieken. De conclusie was duidelijk: op dezelfde voet doorgaan. Daarom bood het colle-

ge in 1958 de gemeenteraad een 6-jarenplan aan, waarin een voortzetting van het tot dan toe gevoerde beleid werd bepleit. Schaalvergroting bleef het credo. Er was immers ruimte genoeg voor woningbouw en industrie. Het streven van het bestuurlijk apparaat was erop gericht een dusdanige voorzieningenniveau te bereiken, dat Vlaardingers voor hun ontspanning en inkopen Rotterdam niet meer nodig hadden.³

Naar de mening van de Vlaardingse burger werd nauwelijks gevraagd. In ogen van de bestuurders waren vraagstukken als economische groei en industriële expansie technische aangelegenheden, waarover de gemiddelde Vlaardinger zich geen oordeel kon en wilde vormen. Van de zijde van de burgerij verwachtte het stadsbestuur geen protest en inspraak tegen de plannen. En inderdaad tot halverwege de jaren '60 bleef rumoer vrijwel uit. De naoorlogse kronieken maken althans geen melding van opvallende acties tegen de gemeentelijke ambities. Gezagsgetrouw schikte de bevolking zich naar de wil van de verzuilde bestuurlijke elite. De na de oorlog teruggekeerde "schotjes en hokjesgeest" kanaliseerde het gedrag van de burger. Door sociale controle werd opstandigheid in de kiem gesmoord.

Vlaardingen was in de hier beschreven periode, organisatorische gezien, een nog vrij gesloten verzuilde gemeenschap. Dit kwam ondermeer tot uiting in de politiek. De socialistische PvdA werd gesteund door zo'n 40% van het electoraat, terwijl de christelijke CHU en ARP samen goed waren voor ongeveer 33%. De katholieken konden met hun KVP rekenen op 10 a 11% van de kiezers. Het liberale volksdeel kreeg ruim 8% van de stemmen.

Tot 1965 toonde de bevolkingssamenstelling van Vlaardingen het volgende beeld: 42% van de bevolking was volgens de gemeentelijke registratie Nederlands Hervormd, 15% Rooms Katholiek, 11,5% behoorde tot de Gereformeerde Kerk, 23% had opgegeven niet te zijn aangesloten bij een kerkelijke gezindte. Het restant -8,5%- viel onder de kleinere kerkelijke stromingen. Vergelijken we deze cijfers met de electorale verdeling van Vlaardingen dan kan voorzichtig de conclusie worden getrokken dat een deel van de confessionelen zich politiek gezien niet strikt gebonden voelden aan hun zuil.⁴

Het onderwijs en het sociaal-maatschappelijke leven in Vlaardingen toonden de typische organisatorische ken-

merken van de verzuiling. Iedere duidelijk te onderscheiden bevolkingsgroep had zijn eigen instellingen. Hoewel hierbij direct moet worden aangetekend dat dit in mindere mate gold voor het socialistische, en zeker voor het liberaal/neutrale volksdeel.

Dit kwam sterk tot uitdrukking in het maatschappelijk werk. Voor gezinsproblemen en sociale vraagstukken konden de confessionelen terecht bij eigen hulpinstanties als Kerkelijk Sociale Arbeid (Hervormd), Interparochiaal Charitatief Centrum (RK) en Stichting Gereformeerd Sociale Arbeid.

Wat het onderwijs betreft ging ongeveer een derde van het totaal aantal leerlingen naar het openbaar lager onderwijs. Tweederde van de kinderen volgde de lessen bij het bijzonder lager onderwijs. Rond 1963 telde de stad 12 openbare lagere scholen en twee (m)ulo's. Daarbij kwamen voor de Hervormden en Gereformeerden, respectievelijk nog 12 en 7 bijzondere lagere scholen bij, plus voor ieder apart twee (m)ulo's. De Katholieken beschikten over 5 lagere scholen en een mulo. Voor het hoger voortgezet onderwijs konden de niet-confessionelen hun kinderen kwijt op het in 1956 opgerichte gemeentelyceum (Scholengemeenschap Professor Casimir, Vlaardingse Openbare Scholengemeenschap). Het protestant-christelijke deel van de Vlaardingse bevolking had de keus uit twee scholen voor hoger voortgezet onderwijs: sedert 1948 Het Groen van Prinsterer lyceum (in 1919 opgericht als Chr. H.B.S.) en later Westland-Zuid. Voor de katholieken deed zich een moeilijkheid voor. Zij moesten hun kinderen voor katholiek hoger en technisch onderwijs naar Delft en Schiedam sturen.

Wie in deze jaren op een Hervormde School zat werd, veelal uit overwegingen van sociale controle, door vader en moeder voor ontspanning en vorming gestuurd naar Obadja een jongeren afdeling van CJV Liefde en Vrede. Daar maakten jongens en meisjes in de leeftijd van 12 tot 17 jaar kennis met het jeugdwerk en andere nevenactiviteiten in Hervormde kring, zoals bijvoorbeeld de voetbalvereniging Zwaluwen, Liefde voor Turnen voor de meisjes en de drumband De jonge Pijpers. In katholieke en gereformeerde kringen speelden dezelfde socialisatie rituelen af. Sport en recreatie, evenals toneel en muziekverenigingen waren verzuild. De katholieken hadden voor hun kinderen sportvereniging RKWIK, tamboerskorps Thalita, hobbyclub RLJ en de padvindersgroep St. Willibrordus.⁵

Ontzuiling

De eerste haarscheurtjes in het zuilenstelsel traden in de tweede helft van de jaren '60 aan het licht. Het begon met een langzaam maar gestaag proces van deconfessionalisering. Mensen werden minder gelovig en het kerkbezoek verminderde in de loop van de jaren. De toenemende onkerkelijkheid werd in de hand gewerkt door de gestegen welvaart, de verhoging van de mobiliteit en de opmars van de televisie. Door de loonexplosies kon de burger zich een brommer, scooter of een auto permitteren, waarmee hij uit het beschermde leefkringetje kon treden. Mensen leerden dat buiten de zuil ook een aangenaam leven mogelijk was. Op het werk en in de vrije tijd werden de contacten met andersdenkenden intensiever. De televisie bracht de wereld in de huiskamer en maakte, de soms, onbegrijpelijk spelregels van het kerkelijke en politieke gezag zichtbaar. Het proces van deconfessionalisering liet eveneens sporen na in Vlaardingen. Hoewel we daarvan een niet al te dramatische voorstelling moeten maken. De ontwikkelingsgang van de ontkerkelijking in Vlaardingen zag er als volgt uit:

Kerkelijke gezindten in percentages.⁶

Tellingsjaar	1962	1965	1967	1969
Nederlands Hervormd	42,6	41,5	39,9	37,8
Gereformeerde Kerk	11,8	11,6	11,4	11,1
Rooms Katholiek	15,3	15,7	16,3	16,6
Overige gezindten	8,0	7,8	7,7	8,3
Niet-kerkelijk	23,0	23,7	24,7	26,2

Uit het tabel blijkt, dat de deconfessionalisering zich in de periode 1962-1969 het sterkst voltrok in Nederlands Hervormde kring, bijna 5 procent, en in mindere mate - 0,7% - bij de Gereformeerde Kerk. Het qua inwonersaantal uitdijende Vlaardingen had tot gevolg, dat het percentage niet-kerkelijken ruim 3% procent toenam. Dit verklaart waarschijnlijk tevens, waarom de Katholieke Kerk een lichte groei doormaakte. Veel Brabanders en Limburgers kwamen in het kader van de werkgelegenheid naar het Waterweggebied.

De ontzuiling veroorzaakte in vrijwel geheel Nederland een teruggang in het aantal stemmen op de confessionele partijen. In 1954 hadden de bisschoppen een poging gedaan dit proces een halt toe te roepen. In het mandement verboden zij katholieken lid te worden of te

stemmen op niet-kerkelijke organisaties. Eenzelfde tactiek volgde, zij het minder uitgesproken, de protestant-christelijke groep. De partijpolitieke tegenstellingen werden hierdoor aangescherpt. Het dieptepunt werd bereikt op 14 oktober 1966. Op die datum bracht KVP-fractieleider, N. Schmelzer zijn eigen regering Cals/Vondeling (KVP/PvdA) ten val.

Consequenties bleven niet uit. Polarisation tussen en binnen de gevestigde politieke partijen was aan de orde van de dag. Binnen de PvdA kregen de Nieuw Linkse jongeren grote aanhang en legden de polarisatie-gedachte vast in een 'anti-KVP-motie'. De confessionelen moesten maar eens duidelijk maken waar zij voor stonden. Voortaan geen geheimzinnigheid en gekonkel binnenskamers, geen regentenmentaliteit, maar openheid en democratisering. Niet iedereen binnen de PvdA was even gelukkig met deze radicalisering. De rechtervleugel van de partij zou zich in 1970 afsplitsen onder de naam DS70. Dit was toch een gevoelige aderlating, omdat de PvdA reeds in 1957 een deel van zijn aanhang had verloren aan de Pacifistische Socialistische Partij (PSP). Ook de KVP bleef niet gevrijwaard van problemen. Een deel van de katholieken drong aan op samenwerking met de progressieven. Toen zij echter geen gehoor bij de partijleiding van de KVP vonden, besloten ze met enkele vooruitstrevende ARP-ers de Politieke Partij Radicalen (PPR) op te richten. De KVP kreeg een behoorlijke klap te verwerken, aangezien de partij al eerder een deel van zijn electoraat had zien verdwijnen naar de Boerenpartij. Daarbij kwam nog dat een nieuwe pragmatische, en vooral op staatkundige vernieuwingen gerichte, partij D66, een sterke aantrekkingskracht uitoefende op jonge kiezers.

In navolging van de landelijke politiek deden zich in Vlaardingse de nodige veranderingen voor. De uitslagen van de gemeenteraadsverkiezingen (in percentages en zetels uitgedrukt) laten het volgende beeld zien:⁷

	1953	1958	1962	1966	1970
PvdA	39,7 (13)	37,1 (13)	40,6 (14)	34,3 (13)	31,3 (12)
PCG*	38,1 (13)	35,3 (12)	32,3 (11)	29,5 (11)	29,6 (11)
KVP	10,4 (3)	11,3 (4)	11,2 (4)	10,9 (4)	8,4 (3)
VVD	7,3 (2)	11,5 (4)	8,4 (3)	8,9 (3)	9,3 (3)
PSP	-	-	5,0 (1)	6,8 (2)	2,7 (1)
CPN	-	-	-	-	3,5 (1)
Boerenp.	-	-	-	6,1 (2)	-
DS70	-	-	-	-	2,8 (1)
D66	-	-	-	-	9,5 (3)

* PCG = Protestant Christelijke Groepering, bestaande uit CHU, ARP en SGP.

Het aantal kiezers dat op confessionele partijen stemt kalfte, in de periode 1953-1970, af. Zowel bij de PCG als bij de KVP vindt een teruggang plaats van het aantal stemmers. De hardste klappen kreeg de PCG te verwerken met een verlies van bijna 9% van het kiezers potentieel. Deze groep raakte daardoor twee raadszetels kwijt. De KVP valt, na een kortstondige opleving, terug op drie zetels. Ook voor de PvdA waren deze jaren geen rozegeur en maneschijn. De socialisten moesten, na het hoogtepunt in 1962, toezien hoe hun politieke aanhang slonk. Ruim 9% van de PvdA-kiezers lieten het in 1970 afweten. Voor de sociaal-democratische fractie impliceerde dit een afslanking van twee raadszetels.

Afsplitsingen en het ontstaan van nieuwe partijen werden vanaf 1962 in Vlaardingse zichtbaar. De versplintering van de politiek deed zich met de komst van de PSP, CPN, D66 en DS70 in de gemeenteraad gevoelen. De traditionele bestuurselite moest er langzaam aan geloven dat een deel van hun macht en invloed betwist werd door deze nieuwkomers in de politiek.

De keerzijde van de medaille

De in de jaren '60 langzaam kantelende Nederlandse maatschappij beïnvloedde de Vlaardingse samenleving. Maar de optredende veranderingen mogen niet uitsluitend hieraan worden toegeschreven. De spanningen, die in Vlaardingse vanaf 1965 zouden plaatsvinden, kenden ook eigen specifieke achtergronden. Het stadsbestuur kwam in een turbulente periode terecht. De schaduwzijde van de ongebreidelde stedelijke uitbreiding en industriële expansie begon zich pijnlijk af te tekenen. Te eenzijdig was het accent gelegd op woningbouw en industrialisering. Voor de uitbouw van de algemene welzijnsbehartiging hadden de bestuurders te weinig belangstelling getoond. Naar mate het inwonersaantal groeide nam de behoefte aan meer ontmoetingsmogelijkheden en ruimte voor recreatie toe.⁸ In de eerste jaren na de oorlog kon deze behoefte nog grotendeels worden opgevangen door de verzuilde instituties. In zoverre de nieuwkomers in Vlaardingse niet hun weg vonden in de verzuilde organisaties boden SHELL, CALTEX en ESSO de werknemers de nodige recreatieve mogelijkheden. Het sportpark-SHELL is

hiervan een goed voorbeeld. Toch dreigde een deel van de jongere generatie buiten de boot te vallen. Gewoon omdat er voor hen niets was of omdat zij zich niet meer thuis voelden in de hierboven genoemde benauwende, soms betuttelende, organisaties.

In 1967 besloot een aantal, meer intellectueel en artistiek ingestelde, jongeren de Culturele revolutie af te kondigen. Geïnspireerd door de toen veel in linkse kringen bewonderde communistische roerganger Mao, die in China eind 1965 de massa mobiliseerde om campagne te voeren tegen de verburgerlijking en verstarring van kunst, literatuur, wetenschap, denken en mentaliteit; organiseerde jonge Vlaardingers een manifestatie zonder Chinese muurkranten en geweldadigheden, maar wel met veel cabaret en muziek. De in april plaatsvindende happening werd bezocht door zo'n 200 jongeren. De bezoekers werden getraakteerd op een maatschappijkritische impressie, waarin nadruk werd gelegd op het individualisme en het gevecht tegen de heersende misstanden. Volgens de verslaggever van de Nieuwe Vlaardingse Courant was de tendens van de hele avond "een nogal negatieve instelling tegenover traditionele gebruiken". Voor een deel klopte dit, want

van het publiek werd een actieve muzikale participatie verwacht aan het grote sluitstuk van de avond "Mao", wat uiteraard indruiste tegen de toenmalige conventie: cultuur moest passief beleefd worden. Enkele maanden later, eind juni 1967, werd de revolutie herhaald met het doel het Vlaardings publiek binnen te leiden in het leven van de kunstenaar door spontaan betrokken te reageren op kunstuitingen. Iets wat naar de mening van de organisatoren niet mogelijk was in gewone jeugdsociëteiten. Het hoogtepunt van deze revolutionaire bijeenkomst was dat de ongeveer 150 bezoekers, in plaats van stenen, met verf naar een doek mochten gooien, het zogenaamde community painting. In de krant werd de culturele omwenteling afgedaan met de woorden "een nobel streven (...) daar zijn zij jong voor".⁹

In 1968 werd de Culturele revolutie voortgezet. De toon en acties kregen echter een ernstiger karakter. De cultuur moest uit het kadertje van de gezelligheid gehaald worden. Dus minder lollig en meer serieuzer, aldus activist Remi Poppe. Dit bleek wel op 3 juli 1968, toen de gemeenteraad een verordening wilde vaststellen die de bevoegdheden, taken en werkwijze van de Culturele Raad moest regelen. Op het moment dat het

STUT SCHUT. ROEP REMI; ROEP REMI, STUT SCHUT ! STUT SCHUT, ROEP REMI; ROEP REMI,

SCHUT, ROEP REMI; ROEP REMI, STUT SCHUT ! ROEP REMI,

STUT SCHUT ! STUT SCHUT, ROEP REMI; ROEP REMI, STUT

Ja, linkse Vlaardinger,

nú is het je moment ! Vlaardingen moet een nieuwe burgemeester. Daarom richt het comité „Authentiek Links !" tot elke Vlaardinger die het hart op de rechte plek - links - draagt een vlammend appèl. Laten wij met z'n allen vóór Schut gaan staan en hém als burgemeester kiezen!

Dertigduizend gulden, een douche en een burgervader toe! Schut als burgervader (en Remi als minister-president) ! Nú éénsgezind het echte links laten doorbreken, geen gekibbel, geen gestrijd, begraaf de beukende bijlen: Schut als burgervader, Remi als minister-president !

Stut Schut, roep Remi; roep Remi, stut Schut! Alle linkse Vlaardingers als één man vóór Schut: ROEP Remi, en hij komt; stut Schut, en hij staat! Komt Remi, dan roept hij; staat Schut, dan stut hij! Roep Remi, stut Schut; stut Schut, roep Remi !

Het comité „Authentiek Links !" !

EN HIJ KOMT; STUT SCHUT, EN HIJ STAAT ! STUT SCHUT ! ROEP REMI, STUT SCHUT !

De Tearoom op het Liesveld: treffpunt van veel jongeren.

voorstel aan de orde werd gebracht wierpen 25 à 30 jongeren pamfletten door de raadszaal, rolden spandoeken uit en overstemden burgemeester Heusdens met de leuze “culturele revolutie, culturele revolutie”. De hevig geschrokken burgemeester schorste meteen de vergadering en liet de politie de publieke tribune ont-ruimen. De actie kwam voort uit het ongenoegen, dat er geen echt cultureel leven in de stad was. De Culturele Raad maakte, aldus de demonstranten, deel uit van het establishment en zou niet over voldoende zelfstandighe-heid beschikken de cultuur te plaatsen in de sociale werkelijkheid, met andere woorden niet in staat zijn “het gesloten systeem van produktie en consumptie open te breken”. Cultuur moest gepolitiseerd worden. In de Visbank werd daarom in oktober 1968 een mani-festatie gehouden, waar met name de politieke invalshoek van verschillende cultuuruitingen tot onderwerp van discussie was gemaakt.¹⁰

Ofschoon de Vlaardingse autoriteiten wel wat onwen-ning stonden tegenover het ludieke optreden van de Culturele revolutie, had het gemeentebestuur grotere moeite met de gedragingen van de zogenaamde Lies-veldjeugd. Dit was doorgaans een laaggeschoolde en in

leeftijd jonge groep jeugdigen, die vooral 's avonds en in de weekenden bijeenkwam in de binnenstad. De vanaf 1966 rondom het winkelcen-trum regelmatig terugkerende ongeregelde heden baarden de politici de nodige kopzorgen. Ze zagen de misdragingen van deze jongelieden niet als een spelletje en kondigden aan, dat de politie niet zou aarzelen krachtig op te treden tegen ordeverstoring elementen. Veel helpen deed het niet. Medio 1969 escaleerde de zaak. De bewoners van het Liesveld waren het beu en eisten van de gemeenteraad maatregelen tegen het tiranniserende optreden van de Liesveldjeugd. De omwonenden van het winkelcen-trum ergerden zich mateloos aan het lawaai van de brommers, het ge-schreeuw van de jongelui tot laat in de avond en de nodeloze vernielin-gen. Aan de overlast moest een eind

komen. Klaarblijkelijk was een representatief contact met de ongeorganiseerde jeugd, zoals deze jongeren in publicaties werden aangeduid, niet mogelijk. Een ding was duidelijk de bestaande voorzieningen voorzagen niet in de behoeften van de Liesveldjeugd.¹¹

Woensdag 6 augustus 1969 behandelde de gemeente-raad de klacht van de bewoners. Voor deze gelegenheid togen zeker honderd jongeren naar de vergadering om te luisteren naar de politieke debatten over hun gedrag. Het bleef echter niet alleen bij luisteren en kijken, want herhaaldelijk applaudisseerden ze wanneer een raadslid hun belangen en eisen voor een eigen jeugdhonk had bepleit. De PvdA en PSP fractieleden konden op de instemming rekenen van de aanwezige jongeren, het-geen de formeel handelende burgemeester Heusdens regelmatig dwong de voorzittershamer te hanteren met het verzoek: “Ik moet het publiek vragen zich van bij-vallende betuigingen te onthouden”. De PCG vroeg zich af, “waarom deze non-conformistische jeugd zich niet kan conformeren met de andere jongeren in onze stad en deswege profiteren van de bestaande sociëteit-ten” (b.v. Elysium, C.J.V.; De Vleet: Gereformeerd Jeugdwerk). De confessionelen schenen niet te willen begrijpen, dat de Liesveldjeugd zich daar niet thuis-

voelde. De VVD keurde het gedrag van de jeugd op het Liesveld fel af. Het ontbrak deze jongeren, aldus de liberale woordvoerder J. Madern, aan enig gevoel voor verhoudingen, verstand en moraal. Ook stoorde hij zich aan hun taalgebruik. Er was maar een middel om de overlast op te lossen en dat was krachtig optreden. De gemeenteraad besloot vooralsnog de mogelijkheid te onderzoeken of een eigen ruimte aan de Oosthavenkade kon worden gecreëerd.¹²

Schut als Castro?

Teneinde de druk op de ketel te houden organiseerde de Liesveldjeugd na dit debat enkele demonstraties. Vooral op burgemeester Heusdens was men gebeten, omdat hij geen toestemming gaf in het winkelcentrum discussie te voeren en bovendien de politie inzette de groep uiteen te drijven. Op zaterdag 31 januari 1970 vond een grote betoging plaats, waaraan tientallen jongeren deelnamen. Met reusachtige spandoeken en weinig vleierende leuzen aan het adres van de stadsbestuurders eisten zij op korte termijn een centrum. Toen de demonstranten op de daken van de flats klommen en winkelend publiek begonnen lastig te vallen, door touwen te spannen over het trottoir, greep de politie in, waarop, "een vijftigtal jongelui (...) de politieauto bestormde (...) en een soort Jan-huigen-in-de-ton-dans rond de wagen uitvoerde", aldus een verbouwde verslaggever van de Nieuwe Vlaardingse Courant. In

maart 1970 stelde het college van burgemeester en wethouders voor subsidie te geven voor de inrichting en de eerste exploitatiekosten van het inmiddels tot Communio gedoopte ontmoetingscentrum. Een poging van Communio zich te wreken op de trage handelswijze van de stadsbestuurders mislukte. In april hadden de jongeren in het witte pand aan de Oosthavenkade een koortsachtige bedrijvigheid gesuggereerd. In werkelijkheid was er niets gebeurd en bleef het gebouw een onbeschrijfelijk puinhoop. De opzet was de burgemeester in deze ravage te ontvangen. Het plan viel in duigen op het moment dat Heusdens, getipt door een fotograaf, te kennen gaf het ontmoetingscentrum niet officieel te willen openen. Na de echte opening bleef het jeugdhuis de nodige problemen geven. Met enige regelmaat werd in 1971 het pand gesloten, omdat bezoekers zich agressief gedroegen en het druggebruik toenam. De problemen werden daardoor echter alleen maar groter, aangezien een aantal van de Communio-jongeren een ware terreur begon uit te oefenen in andere Vlaardingse jeugdsociëteiten. Het aantal gewelddaden, vernielingen en ordeverstoringen nam onrustbarend toe. In april 1971 werd het ontmoetingscentrum voor onbepaalde tijd gesloten de Liesveldjeugd stond weer op straat. Het zou daarna vallen en opstaan blijven met Communio.¹³

Jongerencentrum Kommunio op de hoek van de Van Leyden Gaelstraat/Oosthavenkade

Ondertussen werden de bestuurders van Vlaarding geconfronteerd met de keerzijde van hun eigen, aanvankelijk veronderstelde onbegrensde, vooruitgangsideeën. De stad werd steeds meer geteisterd door luchtverontreiniging en ontsnapte een aantal malen op het nip-

pertje aan gevaarlijke rampen. De kritiek vanuit de bevolking op het gemeentebestuur nam toe. Milieu-acties konden rekenen op brede steun.

Al vroeg in de jaren '60 veroorzaakte de petro-chemische industrie stank en grote hinder in het Waterweggebied. Politieke partijen begonnen meer aandacht te schenken aan de milieuproblematiek. In 1965 stond de strijd tegen vervuiling van water en lucht voorop in het verkiezingsprogramma van de PvdA. Eind 1968 stelden jongeren van ARP, CHU en KVP de leefbaarheid van Vlaardingen aan de orde. Geheel onvoorzien kwam in 1970 de discussie in een stroomversnelling terecht. Begin april 1970 brak bij de superfosfaatfabriek ENCK een brand uit. Een gifwolk waaide over de Nieuwe Waterweg en leidde bijna tot een ramp. De schrik sloeg vele Vlaardingers om het hart. Het was immers niet de eerste keer dat er calamiteiten bij de ENCK waren geweest. In 1963 was een soortgelijke brand uitgebroken. Het bedrijf had toen beterschap beloofd en de nodige maatregelen getroffen om herhaling te voorkomen. Die voorzorgsmaatregelen bleken tot verontwaardiging van de bevolking in 1970 niet te helpen. Woede en verontwaardiging maakten zich meester van de massa.

Vrijwel onmiddellijk na de gifbrand trok een aantal demonstranten, waaronder opvallend veel ouderen, naar het stadhuis om uiting te geven aan hun bezorgdheid dat de raadsvergadering geen aandacht schonk aan de situatie bij ENCK. De emoties liepen zo hoog op, dat een van de demonstranten besloot van de publieke tribune te springen en vervolgens in de raadszaal een microfoon probeerde te grijpen. Waarop een worsteling volgde tussen de demonstrant en de twee raadsleden J. Madern en R.P. Remmerswaal. Terwijl dit tafereel zich afspeelde scandeerde het publiek op de tribune: "Weg met de ENCK, ENCK Moord!". Opgetrommelde rechercheurs en politieagenten werkten de demonstranten het stadhuis uit en gingen daarbij uiterst selectief te werk door alleen langharige jongeren in de kraag te vatten. Vier personen werden uiteindelijk in een overvalwagen naar het politiebureau afgevoerd. Als steunbetuiging aan de gearresteerden werd de demonstratie op de trappen van politiebureau voortgezet. Enkele dagen later protesteerden honderden inwoners in een demonstratieve optocht tegen de luchtverontreiniging en ondertekenden velen de Rijnmond-rampenpetitie.

Het college van burgemeester en wethouders was niet

gediend van ordeverstoring. Op 28 april 1970 troffen de bestuurders daarom paniekerige maatregelen om rust te garanderen tijdens de raadsbeslagen. De politie bewaakte die dag het stadhuis. Om de publieke tribune te kunnen betreden moest men in het bezit zijn van een geldig toegangsbewijs, waarvan er slechts vijftien werden uitgereikt. Journalisten dienden een legitimatiebewijs te hebben, terwijl persfotografen gedwongen werden camera's bij de portier achter te laten. In de raadszaal bleken de stenen kopjes vervangen te zijn door plastic bekertjes. Deze beperkende en weinig democratische maatregelen wekten de woede van vier raadsleden, die uit protest de raadsvergadering niet bijwoonden.¹⁴ Er werd tijdens deze raadszitting met geen woord gerept over de situatie rond ENCK.

Helaas bleef het in 1970 niet bij dit ene milieu-incident. In juni legde een brand Chloride NV in as. Een paar maanden later veroorzaakte Windmill (ENCK) een enorme stank. Nu kwamen zelfs middelbare scholieren in actie. In een spontaan georganiseerde protestmars, waaraan ruim 1500 leerlingen van de scholengemeenschappen Groen van Prinsterer en Professor Casimir meededen, gaven ze op 13 oktober uiting aan hun verontrusting over de verdergaande vervuiling van de lucht. In tegenstelling tot eerdere negatieve schrikreacties besloot het college een delegatie van de jeugdige demonstranten te ontvangen en netjes te woord te staan. Toch zat de schrik nog altijd een beetje in de benen van Vlaardings 'eerste burger'. Heusdens zat met de situatie in zijn maag. Hij meldde dat het college absoluut niet met de armen over elkaar zat en overleg ging plegen met de gemeenteraad: "Dan zijn we niet gebaat met rellen, maar met een vruchtbaar gesprek". Op 21 november hielden de scholieren een nieuwe protestmars gericht tegen de uitbreiding van Windmill met een derde fosfoorzuurfabriek. Wethouder Van Duyn-Spruyt bleek bereid te zijn een petitie te ontvangen plus een lijkkest met daarin 2700 handtekeningen van ongeruste bewoners van de Westwijk. Het Vlaardingse bestuur bleek lering te hebben getrokken uit eerdere ervaringen met demonstraties. Daarmee waren de milieuproblemen echter niet verholpen. Water-, lucht- en later bodemverontreinigingen zouden politiek Vlaardingen in beroering blijven brengen.¹⁵

Polarisatie van de politiek

Omstreeks 1967 werd de roep naar meer democratisering en inspraak luider. Jongeren vroegen zich af of de politiek niet toe was aan vernieuwing en vooral verjonging. Dit soort geluiden vielen in Vlaardingen voor het eerst duidelijk te horen tijdens een door jeugdsociëteit CSLD (Club Salut Les Diables) georganiseerde discussie-

Onderkomen van Club Salut les Diables in de Zomerstraat.

sie-bijeenkomst in het kader van de komende gemeenteraadsverkiezingen in mei 1966. Een van de aanwezigen stelde, met luide bijval uit de zaal, de vraag of het aanwezige politieke forum mee kon komen met de leuze “geen AOW in b en w”. De vraag veroorzaakte nogal wat opschudding onder de politici en lokte een hevige woordenwisseling uit. De PSP-er, A. van der Veer, zelf niet meer de jongste en wiens partij de verkiezingsleus “Stem jong” voerde, verdedigde het standpunt dat ervaring een woordje in de gemeentepolitiek meesprak. De VVD stookte het vuurtje wat hoger door de PCG te verwijten binnenkort met een 64-jarige wethouder op de proppen te komen, die zelfs culturele- en jeugdzaken zou krijgen, “dan kunnen we wat beleven”. De PvdA zag de bui al hangen en verklaarde bij monde van S. Barendregt het eens te zijn met de vragensteller. Dit ontlokte bij de VVD de reactie of de langzittende

PvdA-wethouder T. de Bruijn over vier jaar zou aftreden, hetgeen beaamd werd door Barendregt met de woorden “volgens mij wel”.¹⁶

In 1970 trad inderdaad aantal politieke kopstukken uit hun partij. In april zegde wethouder De Bruijn zijn PvdA-lidmaatschap op en ruilde deze in voor een adviseurschap bij DS70. Zijn vertrek had te maken met het feit dat binnen de PvdA, vooral bij de jonge Nieuw Linkse generatie, de persoon van de regenteske wethouder niet onomstreden was. Enkele weken later, mei 1970, bedankte wethouder E.P van der Veen voor het lidmaatschap van de CHU, waarvan hij 37 jaar lid geweest was. De voornaamste redenen van zijn besluit waren dat hij de christelijke beginselen steeds minder kon ontdekken in de praktijk van de CHU en zijn partij binnen de PCG meer en meer overvleugeld werd door persoonlijke ambities van ARP-ers. In september distantieerde A. van der Veer zich van de Vlaardingse PSP, omdat hij grote moeite had met het besluit de fractiezetels van de PSP periodiek te wisselen van bezetting.¹⁷

Behalve de roep om verjonging werden pleidooien gehouden voor een andere vorm van democratie. Hierbij hadden de hervormers meer politieke zelfstandigheid en grotere beslissingsmacht voor de burger op het oog. Zo meende kunstenaarsvereniging VL ‘65, dat de gemeentepolitiek dichterbij de burger kon komen door een Samenlevingsraad in te stellen die, als tegenspeler van B en W, zou moeten fungeren als een centrum van informatie, advies, vorming en inspraak. De PvdA zocht in 1970 de oplossing in de richting van: meer openheid; meer inspraak; het delegeren van bestuurszaken aan commissies, waarin belangengroepen zitting zouden krijgen; het organiseren van hoorzittingen in de wijken en last but not least een progressief programcollege. Ter verwezenlijking van het laatst genoemde doel trad de PvdA in overleg met D66 en PPR over een mogelijke samenwerking. Uiteindelijk kwam hiervan niets terecht, omdat na de raadsverkiezingen van 1970 met D66 eenigheid ontstond over de personele invulling van de wethouderszetels. De PvdA besloot toen in zee te gaan

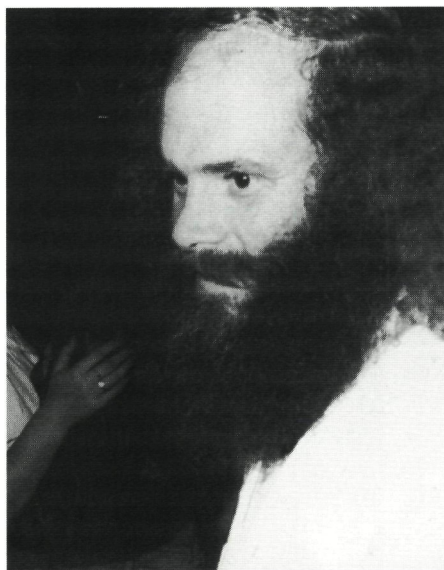

Galerie VL.65, Hoogstraat 40.

met de PCG met als novum het aantreden van de eerste katholieke wethouder, J. van der Linden.¹⁸

Een nieuw fenomeen deed z'n intrede in de Vlaardingse politiek. In toenemende mate verliepen de raadsvergaderingen in een sfeer van vijandigheid. De debatten werden steeds langer en scherper van toon. Dit bevorderde bepaald niet de goede verstandhoudingen. Met name aan het onconventionele optreden van raadslid Gerard Schut nam de meerderheid van de gemeenteraad aanstoot. Het voormalige D66 gemeenteraadslid had zich, na de teleurstellende collegevorming van 1970, uitgeroepen tot onafhankelijk raadslid. Met zijn imposante verschijning en uniek openbare optreden wist hij de nodige aandacht van de media te trekken. Tot ergernis van de VVD, PvdA, PCG en D66 werd Schut, gekleed in een Amerikaans legeruniform, tijdens een demonstratie tegen de oorlog in Vietnam, gearresteerd in verband met verboden wapenbezit. Het zou niet z'n laatste conflict zijn

met politie en justitie. Eind 1972 scoorde, de inmiddels tot anarchist geworden, Schut opnieuw in de landelijke media. Nadat hij - als voormalig eerste luitenant - in augustus voor een militaire herhalingsoefening niet was komen opdagen, werd Schut door de marechaussee van huis gehaald en overgebracht naar Nieuwersluis. In december kreeg het Vlaardingse raadslid van de krijgsraad negen dagen celstraf.¹⁹ Schut tastte op deze wijze het toch al bij de publieke opinie niet geheel ongeschonden Vlaardingse politieke imago verder aan. De politieke versplintering en tegenstellingen in de raad culmineerden in 1974. Eind 1973 maakten PvdA, D66, PSP en PPR er geen geheim van een programcollege te willen vormen. De progressieve partijen wilden voor de aanvang van de verkiezingscampagne bindende afspraken maken over het uit te voeren beleid en de toekomstige wethoudersploeg reeds presenteren aan de kiezers. Dit plan botste volkomen met de opvattingen van de PCG, KVP en VVD, die de vorming van een nieuw college van de verkiezingsuitslag wilden laten afhangen. Zij wensten niet vooraf buitenspel te worden gezet. De aanhangers van een links programcollege zetten hun plan door en kwamen met een gemeenschappelijk basisprogramma. Voorzichtig verklaarden de vier progressieve partijen niet polariserend te willen optreden en hielden de deur op een kier in het geval de

Gerard Schut, eind jaren zeventig en dan al vertrokken naar en werkzaam in een jongeren centrum in Maarssen.

uitslag van de verkiezingen toch tegen zou vallen. Voor het Vlaardingse electoraat brak een interessante tijd aan. Niet alleen de inzet van een programcollege maakte de verkiezingen boeiender, maar ook het aantreden van twee nieuwe partijen. Gerard Schut had te kennen gegeven met een groep kritische en creatieve inwoners mee te doen onder de naam "De lastige Vlaardingers" en Remi Poppe zou de strijd in gaan met zijn Socialistische Partij (SP). Incidenten bleven ook nu niet uit. Hadden PvdA, CHU en PSP in 1970 te kampen met interne strubbelingen, de beurt was nu aan de VVD. In maart 1974 protesteerden drie jonge VVD-leden bij hun afdelingsbestuur tegen de samenstelling van de kandidatenlijst. Volgens de drie stonden kandidaten op de VVD-lijst, die door vriendjespolitiek daar

terecht waren gekomen. De drie VVD-opposanten eisten openheid en heroverweging van de kandidatering. Iets wat geweigerd werd. Daarop verlieten zij de VVD en sloten zich aan bij DS70.²⁰

De gemeenteraadsverkiezingen in mei 1974 veroorzaakten een kleine politieke aardverschuiving. De PvdA sleepte 17 zetels in de wacht, een winst van vijf zetels ten opzichte van de verkiezingen van 1970. De PCG verloor drie zetels en kwam uit op een aantal van acht. De VVD verdubbelde het aantal raadszetels van drie naar zes. KVP zakte van drie naar twee zetels. De SGP/GPV en PPR bemachtigden ieder twee plaatsen in de gemeenteraad. Van het politieke toneel verdwenen D66, DS70, PSP, CPN en Gerard Schut. Met 19 raadszetels kon het door de PvdA en PPR gekoesterde linkse programcollege rekenen op een uiterst krappe meerderheid - slechts één zetel - in de gemeenteraad. Van deze wankelende basis waren de rechtse fracties zich terdege bewust. Zij weigerden dan ook meteen met de

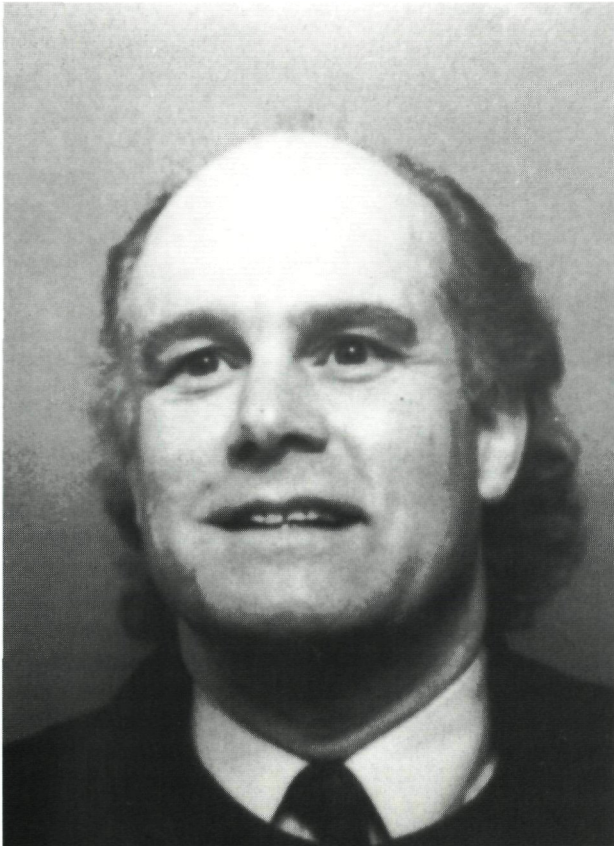
Gerard Schut, oprichter Bond van Ex-gebetineerden, 4 december 1975.

progressieve partijen te praten over het beleid van het programcollege en kozen voor de confrontatie.²¹

Op 3 september 1974 installeerde burgemeester Heusdens, na langdurige welles en nietes-spelletjes over de keuze van de vijf wethouders, het college en de raad. Terwijl Gerard Schut, die onmiddellijk na de verkiezingen uit de raad was gestapt, op de publieke tribune van zich deed horen door provocerende pamfletten uit te delen, laaiden in de raadszaal de emoties hoog op. Het rechtse blok beschuldigde PvdA en PPR van partijdictatuur en het om zeep helpen van de democratie. De PPR verdedigde de deelname aan het programcollege, dat het beleid de afgelopen jaren ronduit slecht was geweest. De toon was voor de komende tijd gezet. In november en december zouden de spanningen tussen

het college en de raad verder toenemen.²²

Ook buiten de raad werd kritiek hoorbaar. De pijlen werden vooral gericht op de wethouder voor stadsontwikkeling, Bas Goudriaan die in zijn onervarenheid kwaad bloed wist te zetten bij diverse wijkgroepen. Met name met wijkgroep VOP in de Vettenoordse polder en wijkgroep Oostwijk kreeg Goudriaan het aan de stok. De politieke rellen draaiden om de leegstand van woningen en de benoeming van een projectcoördinator - een oud-collega van de wethouder - bij de vernieuwing van de Vettenoordsepolder, alsmede de eis van de Oostwijkbewoners de Van Leyden Gaelstraat voor vrachtverkeer af te sluiten. Vanzelfsprekend was dit koren op de molen van de rechtse oppositie, die het college betichtte van weinig openheid en verweet alleen de linkse fracties goed te hebben geïnformeerd. Het wantrouwen tussen links en rechts nam danig toe. In november 1974 boog Goudriaan het hoofd voor een aantal eisen van de wijkgroepen. Dit was impliciet een eclatante overwinning voor rechts.²³

In november trok PvdA-wethouder L. van Duyn-Spruyt zich terug van het roerige Vlaardingse politieke toneel. Hoewel het bestuur van de PvdA principieel voorstander bleef van een progressief programcollege, achtte de partijbestuurders het moment aangebroken de fractie in overweging te geven een college op bredere basis dan alleen PvdA en PPR te vormen. Wetende dat het rechtse blok nooit genoeg zou nemen met één wethouder, betekende dit dat de PvdA eventueel bereid was de PPR-wethouderszetel van M. Bovenberg op te offeren voor een rechtse meerderheidssteun in de gemeenteraad. Het lonken van de PvdA naar de PCG wekte de woede van de PPR. Bovenberg was niet van zins zich zonder slag of stoot over te geven: "Ze zullen de poten onder m'n stoel vandaan moeten trappen". Tegelijkertijd kwam de PPR-wethouder onder vuur te liggen van de rechtse fracties. Zij dienden een motie van wantrouwen tegen hem in, omdat Bovenberg blijk had gegeven positief te staan tegenover een werkgroep die klachten inventariseerde over de Vlaardingse Sociale Dienst. De PvdA deed er een schepje bovenop door de handelswijze van de werkgroep, dus impliciet van de wethouder, af te keuren. Na veel geharrewar in de raad, onderbroken door spreek- en zangkoren van aanhangers van Bovenberg, trokken de PCG en VVD hun motie van wantrouwen in. Dat gebeurde pas nadat de wethouder in een persoonlijke verklaring zijn verontschuldiging had aangeboden: "Het is niet mijn bedoeling geweest om de Sociale Dienst aan te vallen en evenmin sta ik volledig achter de activiteiten van de werkgroep". De crisis was vooralsnog bezworen, maar de PPR hield aan deze affaire een bittere smaak over. Doorgaan met het programcollege had alleen zin als de PvdA zich wat meer solidair zou tonen met de PPR. Dit lag moeilijk bij de PvdA. De eenheid binnen de fractie van de sociaal-democraten was ver te zoeken. Een minderheid van de fractieleden wilde met de VVD verder. De meerderheid voelde daar voorlopig niets voor en koos voor de continuering van het programcollege. De Vlaardingse politiek won daarmee niet aan stabiliteit en maakte in ogen van de burger een weinig betrouwbare indruk.²⁴

De Lastige Vlaardinger, G.W. Schut.

Tot slot

Het gemeentebestuur had de gezagscrisis, waarin Vlaardingen eind 1974 beland was, voor een deel aan zichzelf te wijten. De polarisatie, die sterk opgang maakte in de gemeentepolitiek, was het resultaat van een jarenlang beleid van roekeloze stedelijke en industriële expansie, alsmede een voortvloeiende van de veronachtzaming van de jongeren problematiek. Natuurlijk konden de toen - in 1947 en 1957 - verantwoordelijke politici niet bevroeden, dat de implementatie van hun nobele grootstedse plannen later aanleiding zouden geven tot knellende maatschappelijke kwesties. Kwalijker was echter dat zij rond 1970, toen de problemen op het gebied van milieu en jongeren-organisatie zich in volle hevigheid aandienden, de situatie in eerste instantie trachtten te negeren. Ondanks protest vanuit de bevolking deed het Vlaardings stadsbestuur alsof er niets aan de hand was en beperkte zich tot orde herstellende maatregelen.

Het had veel weg van "arrogantie van de macht". In feite wisten de bestuurders geen raad met de ontstane situatie en helemaal niet met de wijze waarop groepen jongeren uiting gaven aan hun ongenoegen. De politieke elite had haar bestuurlijke ervaring opgedaan in een tijd, waarin geen tegenspraak geduld werd, autoriteit vanzelfsprekend was en inspraak niet voorkwam. Het door politici eigen gemaakte gedragsrepertoire bestond uit samenwerken, pacificeren en depolitiseren. Daar had een aantal jongeren in de jaren '60, zowel binnen als buiten de politiek, juist lak aan. Ze waren immers opgegroeid in een andere tijd en onder andere omstandigheden dan de generatie ouderen. De generatiekloof begon zich ook te wreken binnen de politiek. Hier botsten de opvattingen van een generatie jonge politici met de mening van de, soms te lang op het pluche zittende gevestigde, oude politieke orde. Deze generatie verschuiving gaf aanleiding tot politieke conflicten. Afstand doen van eenmaal verkregen macht en aanzien bleek alles behalve makkelijk. Een probleem dat ook in de toekomst van politiek Vlaardingen zou blijven spelen.

Bronnen

- 1 Afscheidsrede van burgemeester mr. J. Heusdens uitgesproken op 26 maart 1975, p. 11-14
- 2 "Vlaardingen", in: Forum no.11 (maandblad voor architectuur en gebonden kunst), 1957, 2-3; H. van der Sloot, Vissen bij de vleet, (Vlaardingen), 1973, 89-96.
- 3 zie noot 1.
- 4 zie voor bronvermelding noten 6 en 7.
- 5 De auteur streeft niet naar een volledige beschrijving van de organisatorische verzuiling. De gegevens zijn grotendeels ontleend aan de gestencilde deeltjes 1813-1963. Hondervijftig jaren Vlaardingen; J. van Hees, CJV - Liefde en Vrede 75 = 25 jaar, 1986, 5-6; M. den Admirant, Kerkmensen in Vlaardingen, (Den Draak), 1974.
- 6 Cijfers zijn gebaseerd op gegevens uit Kronieken Vlaardingen (uitgegeven door drukkerij Van Dooren). Een uitgebreidere versie in getypte vorm is in het Stadarchief Vlaardingen. Van belang is hier op te merken, dat de registratie van een geloofsvertuiging in het bevolkingsregister niet automatisch de gang naar de kerk garandeert. De deconfessionalisering zou mogelijk groter kunnen zijn dan uit de hier weergegeven cijfers blijkt.
- 7 Gegevens zijn verzameld, geordend en wat 1953 betreft herberekend op basis van Kronieken Vlaardingen.
- 8 T.J. Poelstra, Binnen Deeser Stede Vlaardinghe, (Vlaardingen), 1987, 19-22; H. van der Sloot, Vissen bij de vleet, 86-93.
- 9 Nieuwe Vlaardingse Courant (NVC), 17-4 en 21-6-'67; Groot Vlaardingen (GV), 18-4 en 22-6-'67.
- 10 NVC, 5-6 en 4-10-'68; Gemeenteraadnotulen, vergadering van 3 juli 1968 (Agnr. 23), 577-581
- 11 NVC, 16-9-'66 en 30-7-'69; GV, 13-9 en 27-9-'66.
- 12 NVC, 8-8-'69; Gemeenteraadnotulen, vergadering van 6 augustus 1969 (ingek.st.), 540-552.
- 13 NVC, 16-8-'69, 2-2 en 10-4-'70, 21-2, 3-3, 29-3 en 16-4-'71; GV, 6-1, 13-1, en 21-1-'70, 2-3, 30-3 en 15-4-'71.
- 14 NVC, 15-4 en 29-4-'70; GV, 14-4, 16-4 en 30-4-'70; Gemeenteraadnotulen, vergadering van 14 april 1970 (agnrs. 1-3) in de notulen wordt in het geheel geen gewag gemaakt van de rel rond ENCK. Alle aandacht is gericht op de nota inzake de structuur van het Openbaar Lichaam Rijnmond, 355-404; vergadering van 28 april 1970 (agnrs. 1-31), eveneens geen aandacht voor ENCK. Alleen de mededeling van de gemeentesecretaris dat een aantal raadsleden de zitting niet bijwoont, omdat zij dit geen openbare vergadering vinden, 408.
- 15 NVC, 14-10 en 23-11-'70; GV, 23-6, 10-9, 13 en 15-10, 24-11-'70.
- 16 NVC, 16-5-'66; GV, 16-5-'66.
- 17 NVC, 22 en 25-5-'70; GV, 21-4, 26-5 en 9-9-'70.
- 18 NVC, 20-11-'68, 7-1, 2-2 en 21-8-'70.
- 19 NVC, 3-12-'71, 10-11 en 8-12-'72; GV, 2-12-'71 en 23-11-'72.
- 20 NVC, 4-12-'73, 16-1, 6-3, 13-3 en 17-4-'74; GV, 13-12-'73, 17-1, 12-3, 14-3 en 18-4-'74.
- 21 NVC, 12-6-'74; GV, 11-6-'74.
- 22 NVC, 4-9-'74; GV, 20-8 en 5-9-'74; Gemeenteraadnotulen, vergadering 3 september 1974 (agnrs. 1-2), 976-1001.
- 23 NVC, 30-10, 6, 8, 11 en 13-11-'74; GV, 7, 12 en 15-11-'74; Gemeenteraadnotulen, vergadering 8 november 1974 (Agnr. 5 en ingek.st), 1238-1246.
- 24 NVC, 20-11, 4 en 6-12-'74; GV, 19 en 28-11, 3, 5 en 10-12-'74; Gemeenteraadnotulen, vergadering 3 december 1974 (ingek.st), 1338-1382.